

พื้นที่ในชีวิตประจำวันของชุมชนละแวกบ้านในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่

Daily life space of a local neighbourhood in the old city of Chiang Mai

ปรานอม ตันสุขานันท์¹
Pranom Tansukanun¹

Received: 2019-03-06

Revised: 2019-07-03

Accepted: 2019-07-10

บทคัดย่อ

ละแวกบ้านเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญ เป็นพลังสำคัญในการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ละแวกบ้านและพื้นที่เมืองโดยรวม เมืองเก่าเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ประกอบด้วยละแวกบ้านดั้งเดิมเป็นจำนวนมากที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในทางลดความสำคัญของละแวกบ้านลง งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับพื้นที่ในชีวิตประจำวันของละแวกบ้านวัดลุ่มช้างในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ ที่ได้จากการสังเกตการใช้พื้นที่สาธารณะของคนทุกกลุ่มในละแวกบ้าน เนื่องจากสามารถนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในละแวกบ้านได้และยังใช้เป็นเครื่องบ่งบอกความเป็นสถานที่ของละแวกบ้านได้อีกด้วย ความรู้ความเข้าใจนี้จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์พื้นที่แห่งโอกาส สำหรับคนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อสนับสนุนให้ผู้คนในละแวกบ้านดั้งเดิมมีพื้นที่ของตนในเขตเมืองเก่า เพราะผู้คนและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนนี่เองที่จะเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ของเมืองเอาไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งต่อถึงลูกหลานสืบไป

คำสำคัญ: พื้นที่ในชีวิตประจำวัน ละแวกบ้าน เมืองเก่า เชียงใหม่

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)
ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: pranom.t@cmu.ac.th

Abstract

A neighbourhood is important in terms of a sense of belonging leading to the development of that neighbourhood and the city as a whole. With its long history, the old Chiang Mai city wall has a number of local neighbourhoods facing problems of losing their significance to the development of tourism recently. This research focuses on daily life space of Wat Lam Chang neighbourhood within the old Chiang Mai city wall, through tracing the use of public spaces by different groups of people within the neighbourhood throughout the days. It brings social interaction among groups people, as well as the characters of a place into light. These understandings are important tools to create a place for all within the old city. Maintaining the life and social relations of the local neighbourhoods within the old city wall are ones of the major factors to sustain the character of the cultural heritage to pass to the next generation.

Keywords: daily life space, local neighbourhood, old city, Chiang Mai

บทนำ

ชุมชน (community) เป็นหน่วยทางสังคมที่อาจมีความหมายและมีชื่อเรียกอย่างหลากหลาย นอกจากจะเป็นการยากที่จะให้คำจำกัดความของคำว่า ชุมชน (Knox & Pinch, 2000) แล้ว Hillery (1955) ยังได้เคยรวบรวมความหมายของคำนี้ ได้ถึงกว่า 90 คำจำกัดความ อย่างไรก็ตามอาจสรุปได้ว่าปัจจัยจำเป็นสามประการของความเป็นชุมชน ได้แก่ การมีพื้นที่ทางกายภาพ การมีลักษณะร่วมหรือความเหมือนกัน (common ties) และข้อสุดท้ายที่สำคัญคือการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ต่อกันของสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในชุมชนนั้นๆ

คำที่น่าสนใจและมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าชุมชน คือคำว่า ละแวกบ้าน (neighbourhood) Blowers (1973) ได้กล่าวถึงลักษณะของคำว่า ละแวกบ้าน ว่าประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้คือ เป็นพื้นที่ที่ถูกเรียกด้วยชื่อเดียวกันแต่ไม่มีขอบเขตที่แน่นอน (imprecise limits) มีกายภาพที่ชัดเจน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใน กล่าวคือมีลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมที่เหมือนกัน นอกจากนี้ละแวกบ้านยังประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความใกล้ชิดกันแบบเครือญาติและมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบปฐมนุญ

คำว่าชุมชนกับคำว่าละแวกบ้านจึงเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันและสามารถใช้ร่วมกันได้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจจากคำจำกัดความข้างต้นว่า ชุมชนอาจจะไม่ได้ใกล้ชิดกันแบบเครือญาติตามคำจำกัดความของคำว่าละแวกบ้าน แต่มีพื้นที่ทางกายภาพและลักษณะอื่นๆ ร่วมกัน นอกจากนี้ยังต่างมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเช่นเดียวกันโดยมักเป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแบบปฐมนุญ หรือ face-to-face interaction แบบเดียวกันด้วย

ละแวกบ้านนับเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญเพราะมักเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรสูง การที่สมาชิกในสังคมมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแบบปฐมนุญต่อกันย่อมทำให้สมาชิกในละแวกบ้านรู้สึกผูกพัน เป็นส่วนหนึ่งของละแวกบ้านและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน (sense of belonging) ความรู้สึกเป็นเจ้าของนี้เองที่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับความสัมพันธ์อื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก ละแวกบ้านจึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่จะดึงให้ผู้คนเข้ามาใกล้ชิดกัน สนับสนุนกันและต่อสู้เพื่อขจัดปัญหาต่างๆ ร่วมกัน เป็นโอกาสสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ใดๆ โดยกลุ่มผู้อยู่อาศัยเอง อันเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วย ดังที่นักวิชาการหลายท่าน (Fisher, 1985; Mumford, 1937, 1954; Natsupa, 2014; Perry, 1929) กล่าวว่า ละแวกบ้านเป็นพลังสำคัญในการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ละแวกบ้านและพื้นที่เมืองโดยรวม

นอกจากนี้เมืองและละแวกบ้านยังต้องการมุมมองใหม่ๆ คือ เป็นกระบวนการของเครือข่าย ไม่ใช่เป็นเพียงพื้นที่ที่ตัดขาดออกจากเงื่อนไขอื่นๆ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของเมืองและละแวกบ้าน เป็นผลมาจากทั้งด้านที่ตั้งที่เหมาะสม ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และอำนาจทางการเมืองของพื้นที่นั้นๆ (Massy, Allen & Pile, 1999) เราต้องมองเมืองและละแวกบ้านในฐานะการประกอบสร้างจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่ด้านหนึ่งอยู่นอกเหนือพื้นที่นั้น และอีกด้านหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมภายในพื้นที่นั้นเอง

ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญของละแวกบ้านนอกจากพื้นที่ทางกายภาพ (physical space) ยังมีองค์ประกอบที่เรียกว่า พื้นที่ทางสังคม (social space) อยู่ด้วย ในทัศนะของนักสังคมวิทยา พื้นที่ทางสังคมนี้ถูกสร้างขึ้นด้วยกลุ่มคนหรือสถาบันที่อยู่ใกล้กันในพื้นที่ และความใกล้-ไกลของพื้นที่ทางกายภาพ จะสะท้อนความใกล้-ไกลของพื้นที่ทางสังคมด้วย (Bourdieu, 1989) Bourdieu ยังกล่าวต่อไปอีกว่าผู้คนที่อยู่ใกล้ชิดกันทางสังคม (close together in social space) มีแนวโน้มที่จะอยู่ใกล้ชิดหรืออยู่ในพื้นที่เดียวกันด้วย ไม่ว่าจะโดยการเลือกหรือโดยความจำเป็นก็ตาม

นอกจากนี้แล้วสำหรับ Giddens (1995) ยังเห็นว่าเราสามารถวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ของกลุ่มคนได้จากการซ้อนทับกันของพื้นที่ (co-ordinated) ต่างๆ ที่แต่ละคนใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน พื้นที่ที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันนี้ Giddens เรียกว่า ถิ่นที่ (locale) สำหรับเขาแล้ว ถิ่นที่ ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่แต่เป็นพื้นที่สำหรับการพบปะ (settings for interaction) ถิ่นที่ในชีวิตประจำวัน และการปรากฏตัวของผู้คนในพื้นที่ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง (space-time) นี้เอง เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการผสมผสานกันทางสังคม (social integration) สามารถแสดงให้เห็นว่าผู้คนต่างกลุ่มกันได้มีการมีโอกาสมาพบปะกัน หรือใช้ชีวิตร่วมกันในพื้นที่และเวลาเดียวกันอย่างไรบ้าง และเราสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้คนเหล่านั้นว่าเป็นไปในทางร่วมมือหรือแข่งขันกันอย่างไรบ้าง?

งานวิจัยชิ้นนี้เห็นความสำคัญของพื้นที่ทางสังคมของชุมชนดั้งเดิมในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ เนื่องจากเมืองเก่าเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีความหมาย เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมือง การที่มีผู้คนในชุมชนดั้งเดิมอยู่ในพื้นที่เมืองเก่า ย่อมเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เมืองเก่าเชียงใหม่รักษาอัตลักษณ์สำคัญของเมืองเอาไว้ได้ เพราะผู้คนและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนนั่นเอง ที่แต่ก่อนนอกจากจะเป็นสิ่งบ่งบอกอัตลักษณ์ของสถานที่ในตัวเองแล้ว ยังเป็นพื้นเพหรือปัจจัยทางสังคมที่สำคัญในการรักษาภาพของเมืองเก่าเอาไว้ได้ ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งต่อถึงลูกหลานต่อไป

งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับพื้นที่ในชีวิตประจำวันของคนในละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง โดยตั้งคำถามว่าเป็นไปในรูปแบบใด และมีความเคลื่อนไหวไป-มาของคนท้องถิ่นและคนต่างถิ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง พื้นที่ในชีวิตประจำวันของคนในละแวกบ้านนี้ นอกจากจะสะท้อนพื้นที่ชีวิตสาธารณะ (public life) ของละแวกบ้านเองแล้วยังสามารถนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนท้องถิ่นและคนต่างถิ่นว่าเป็นไปในทางร่วมมือ หรือแข่งขันกันอย่างไร คนท้องถิ่นและคนต่างถิ่น มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ และใช้ชีวิตร่วมในพื้นที่และเวลาเดียวกันหรือไม่ อย่างไร ซึ่งในสังคมเมืองเชียงใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนี้ ย่อมต้องการสร้างสรรค์พื้นที่แห่งโอกาส สำหรับคนทั้งสองกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน และลักษณะพื้นที่ชีวิตสาธารณะนี้ยังเป็นเครื่องบ่งบอกบรรยากาศของละแวกบ้าน หรือความเป็นสถานที่ของละแวกบ้าน (Massey, 2005) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญสำหรับการรักษาบรรยากาศของเมืองเก่าทั่วโลกด้วยเช่นเดียวกัน

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพื้นที่ในชีวิตประจำวันของละแวกบ้านวัดลุ่มช้างในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่
2. เพื่อวิเคราะห์การใช้พื้นที่สาธารณะในชีวิตประจำวันของคนท้องถิ่น และคนต่างถิ่นละแวกบ้านวัดลุ่มช้างในช่วงเวลาต่างๆ

ขอบเขตการศึกษา

พื้นที่เขตเมืองเก่าเชียงใหม่ประกอบด้วย เขตกำแพงเมืองชั้นในและเขตกำแพงเมืองชั้นนอก จากการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่ (Tansukanun & Duangthima, 2012; Tansukanun & Duangthima, 2017; Duangthima & Tansukanun, 2018) ระบุละแวกบ้านในเขตกำแพงเมืองชั้นในเชียงใหม่ไว้ 10 ละแวกบ้าน แต่งานวิจัยชิ้นนี้จะเลือกศึกษาเฉพาะละแวกบ้านวัดลุ่มช้างเท่านั้น (ภาพที่ 1) การระบุพื้นที่ละแวกบ้านดังกล่าวเกิดจากนักวิจัยในฐานะคนนอกพื้นที่ จึงนำมาประกอบกับการศึกษาเรื่องความเป็นย่านระดับท้องถิ่นของเมืองเชียงใหม่ซึ่งได้ศึกษาพื้นที่ในชีวิตประจำวันของชาวละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง และย่านนิมมานเหมินท์ที่อาศัยอยู่ในย่านเกิน 10 ปี (Tansukanun, 2018) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวละแวกบ้านโดยเริ่มจากบุคคลสำคัญ จากนั้นเพิ่มผู้สัมภาษณ์ด้วยวิธี snow ball technique และวิธีสุ่ม (random) พบว่า พื้นที่ในชีวิตประจำวันของชาวละแวกบ้านวัดลุ่มช้างส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่บริเวณแจ้งศรีภูมิ หรือแจ้งทางตะวันออกเฉียงเหนือของเขตกำแพงเมืองชั้นใน (ภาพที่ 2) โดยมีเส้นขอบเขตพื้นที่โดยประมาณ ได้แก่ ถนนศรีภูมิ ถนนมูลเมือง ถนนราชวิถี และถนนราชภาคินัย จากทิศเหนือวนตามเข็มนาฬิกาถึงทิศตะวันตกตามลำดับการศึกษาพื้นที่ในชีวิตประจำวันด้วยการสังเกตจึงจำกัดขอบเขตอยู่ในย่านดังกล่าว

พื้นที่สาธารณะที่งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญอยู่ที่ถนนและทางเท้าริมถนน เพราะเป็นพื้นที่สาธารณะในเมืองที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของผู้คนในเมืองมากที่สุด และใช้เป็นเครื่องบ่งชี้ลักษณะย่านได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังสามารถใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนในย่านที่มีโอกาสใช้พื้นที่สาธารณะนี้อย่างเท่าเทียมกันหรือไม่ อย่างไร ได้อีกด้วย สำหรับพื้นที่วัดในย่าน ได้แก่ วัดลุ่มช้าง แม้เป็นพื้นที่มีรั้วรอบขอบชิดและโดยหลักการแล้วคือพื้นที่รองรับกิจกรรมทางศาสนา (sacred activities) หรือกิจกรรมพิเศษตามลักษณะงาน (events) แต่วัดลุ่มช้างก็อยู่ในตำแหน่ง รวมทั้งมีทางเข้า-ออกที่เชื่อมโยงพื้นที่ด้านตะวันออกและตะวันตกของย่านได้เป็นอย่างดี และจากการสังเกตพบว่าผู้คนเดินผ่านบริเวณวัดอย่างสม่ำเสมอ และจากการสัมภาษณ์ก็พบว่าวัดลุ่มช้างมีความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นอย่างดี แม้วัดลุ่มช้างจะไม่ได้อยู่ในขอบเขตของการศึกษาด้วยวิธีการเดียวกันนี้ครั้งนี้ แต่จะอยู่ในการศึกษาครั้งต่อไปเรื่องพื้นที่ทางสังคมของละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง โดยการใช้พื้นที่ถนนและทางเท้าหน้าวัดนับรวมอยู่ในพื้นที่ศึกษานี้ด้วย

วิธีการศึกษา

ศึกษาพื้นที่ในชีวิตประจำวันของละแวกบ้านวัดลุ่มช้างด้วยการนับจำนวนคนที่ใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ ได้แก่ ถนน และทางเท้า รวมทั้งถนนซอยทุกสาย ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะในชีวิตประจำวันที่สำคัญในละแวกบ้านวัดลุ่มช้างทุกช่วง 1 ชั่วโมง ตั้งแต่ 07.00 น. - 19.00 น. ในวันธรรมดาและวันหยุด (วันที่สำรวจคือ วันที่ 2 และ 4 สิงหาคม พ.ศ.2561) โดยใช้เทคนิคสแนปช็อต (snap shot - การบันทึกภาพพื้นที่) และบันทึกผลการสำรวจทุกช่วงเวลาลงบนแผนที่ (mapping) จำแนกคนตามอายุ เพศ สถานะ (คนท้องถิ่น หรือนักท่องเที่ยว และพระ เณร) นอกจากนี้ยังบันทึกลักษณะอริยาบถการใช้พื้นที่ เช่น นั่ง ยืน หรือ เดิน และปฏิสัมพันธ์กันระหว่างการใช้พื้นที่ เช่น การพูดคุยมาเป็นกลุ่ม หรือมาเดี่ยว เป็นต้น ดังแสดงในแผนที่ในภาพที่ 4 ภาพที่ 6 ภาพที่ 8 และภาพที่ 11

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อหลัก ได้แก่ (1) องค์ประกอบสำคัญ การใช้ที่ดิน และลักษณะพื้นที่ในชีวิตประจำวันของละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง เพื่อความเข้าใจในลักษณะทั่วไป และลักษณะเฉพาะของละแวกบ้าน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจการใช้พื้นที่ในชีวิตประจำวันของละแวกบ้าน (2) ชีวิตประจำวันในวันธรรมดาของละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง และ (3) ชีวิตประจำวันในวันหยุดของละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง เป็นการกล่าวถึงการใช้พื้นที่ในช่วงเวลาต่างๆ ในละแวกบ้าน อันประกอบ ด้วยกลุ่มคนอันหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์การใช้พื้นที่สาธารณะในชีวิตประจำวันของคนท้องถิ่นและคนต่างถิ่นในบทสรุปและเสนอแนะในหัวข้อต่อไป

1. องค์ประกอบสำคัญ การใช้ที่ดิน และลักษณะพื้นที่ในชีวิตประจำวันของละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง

ละแวกบ้านวัดลุ่มช้างอยู่ริมด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเขตกำแพงเมืองชั้นในเชียงใหม่ ด้านเหนือและด้านตะวันออกจึงล้อมรอบด้วยถนนเลียบบำเพงเมือง กำแพงเมือง และคูเมือง นอกจากจะเป็นเส้นขอบ (edges) ที่ชัดเจนแล้ว ยังมีพื้นที่เปิดโล่งสาธารณะริมคูเมืองที่มีความร่มรื่นและสวยงามพอสมควร (ภาพที่ 3) อย่างไรก็ตามพื้นที่ส่วนนี้มีการใช้งานโดยคนท้องถิ่นบริเวณใกล้เคียงน้อย เนื่องจากถนนรอบคูเมืองเป็นถนนที่มีการจราจรค่อนข้างสูงตลอดทั้งวัน พื้นที่นี้จึงจะถูกตัดขาดออกไปจากชีวิตประจำวันของคนในละแวกบ้าน อย่างไรก็ตาม บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่คนต่างถิ่นหรือนักท่องเที่ยวมักให้ความสำคัญ ใช้เป็นสถานที่พักผ่อน อริยาบถ เดิน-วิ่งอยู่เสมอ

ในบริเวณละแวกบ้านวัดลุ่มช้างมีวัดสำคัญในพื้นที่สองแห่ง คือ วัดลุ่มช้าง และวัดเชียงมั่น นอกจากนี้ยังมีวัดใกล้เคียงที่ชาวบ้านกล่าวถึงว่ามีกิจกรรมร่วมกับเพื่อนบ้านเสมอๆ อีก 1 แห่ง คือ วัดดอกเอื้องที่อยู่ริมถนนราชวิถี ทางทิศใต้ของละแวกบ้าน ดังที่กล่าวไปแล้วว่าวัดนับเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีการปิดล้อมรั้วที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งสำหรับชาวละแวกบ้าน แต่ไม่ได้อยู่ในขอบเขตของการศึกษารั้งนี้

พื้นที่สาธารณะที่เหลือหากไม่นับตลาด ซึ่งเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะเพราะเป็นพื้นที่ในอาคาร และมีเจ้าของเอกชน ถนนและทางเท้าในละแวกบ้านจึงเป็นพื้นที่สาธารณะในชีวิตประจำวันที่สำคัญเพียงแห่งเดียวสำหรับคนในละแวกบ้านวัดลำช้าง เนื่องจากละแวกบ้านวัดลำช้างอยู่ในเขตเมืองชั้นในที่มีพัฒนาการมายาวนาน และมีพื้นที่จำกัด ลักษณะพื้นที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือมีถนนสายหลักอยู่รายรอบและมีถนนซอยขนาดเล็กถี่เลาะไปในพื้นที่ที่เอื้อต่อการเดินเท้า นับเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ เป็นที่พบปะ ปะทะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การบริการภายในชุมชนอย่างมีเอกลักษณ์ ซึ่งตรงกับลักษณะชุมชนในเขตเมืองเก่าของกรุงเทพมหานคร (Paksukchareon, 2008) และยังตรงกับลักษณะการใช้พื้นที่ถนนเพื่อกิจกรรมด้านการค้าขายรายย่อยแบบถนนคนเดิน ในพื้นที่เมืองหลายแห่งของประเทศไทย (Oranratmanee & Sachakul, 2014)

ชีวิตสาธารณะในพื้นที่เหล่านี้จึงมีความน่าสนใจเพราะมีการซ้อนทับกันของชีวิตสาธารณะสองระดับ ได้แก่ ระดับภายในละแวกบ้านเอง (public space use in a neighbourhood level) และระดับเมือง (public space use in a civic level) ซึ่งเกิดการสอดแทรก เกื้อหนุน หรือปะทะขัดแย้งกันในพื้นที่ ตามแต่ละช่วงเวลาในแต่ชีวิตประจำวัน สำหรับชีวิตประจำวันของละแวกบ้านวัดลำช้างจะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

ส่วนการใช้ที่ดินในเขตละแวกบ้าน (Kon Jai Baan, 2017) ดังแสดงในภาพที่ 3 พบว่าพื้นที่บนถนนสายหลักโดยรอบเกือบทั้งหมดเป็นพาณิชยกรรม หากไม่ใช่ที่ดินของสถานที่ราชการหรือวัด นอกจากนี้ยังมีพื้นที่อาคารเช่าพักอาศัย ทั้งโรงแรม หอพัก บ้านเช่า ที่แทรกอยู่ภายในละแวกบ้านอีกจำนวนมาก ที่อยู่อาศัยที่เป็นบ้านในละแวกบ้านนี้เหลือพื้นที่อยู่ไม่ถึงร้อยละ 50 ของพื้นที่ละแวกบ้านทั้งหมด อย่างไรก็ตาม หากรวมจำนวนที่อยู่อาศัยกับพาณิชยกรรมในอาคารเดียวกันด้วย จะมีสัดส่วนถึงประมาณร้อยละ 55 ของพื้นที่ละแวกบ้านทั้งหมด ซึ่งนับว่ายังเป็นสัดส่วนที่เหมาะสมสำหรับชุมชนในเมืองที่ยั่งยืน (Farr, 2008) นอกจากนี้จากการศึกษาพื้นที่เขตกำแพงเมืองชั้นในของกลุ่มสถาปนิกใจบ้านสตูดิโอ (Kon Jai Baan, 2017) ยังพบว่าในละแวกบ้านวัดลำช้างนี้ยังมี บ้านเก่าหรือบ้านหลักที่เป็นต้นตระกูลหรือบรรพบุรุษของตระกูลอยู่ และจากการศึกษาโดยปรานอม (Tansukanun, 2018) พบว่าชาวละแวกบ้านส่วนใหญ่รู้จักกันและมีการทำกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ นับเป็นละแวกบ้านในเมืองที่ยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก ปัจจัยเหล่านี้ย่อมมีผลต่อชีวิตประจำวันของชาวละแวกบ้านด้วย

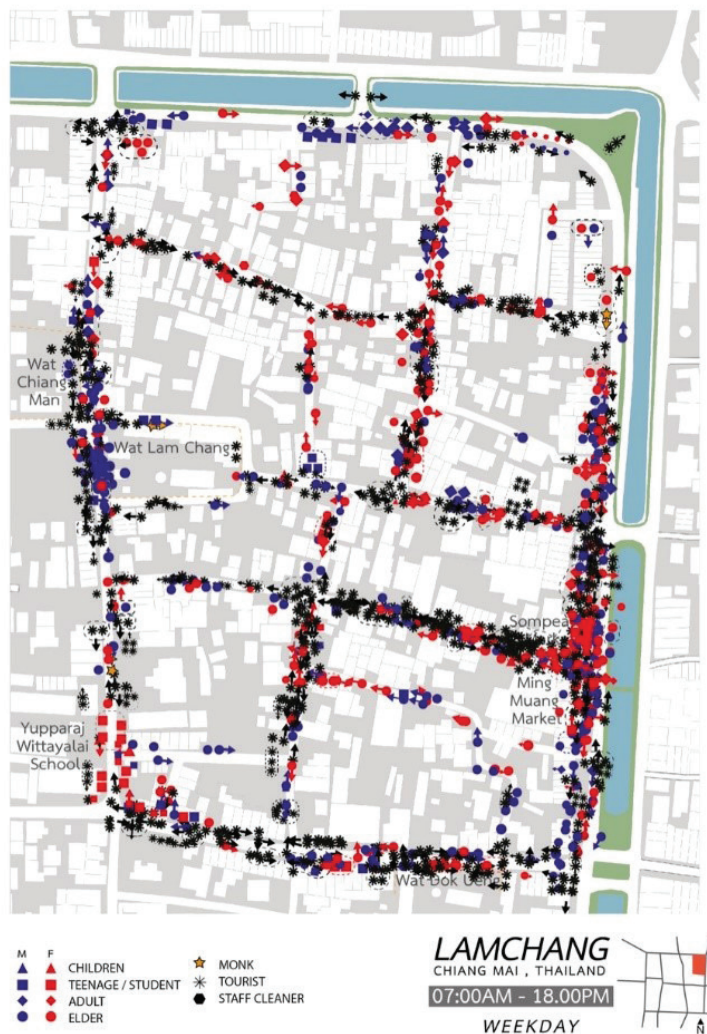

ภาพที่ 3 การใช้ที่ดินในละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง
ที่มา: Kon Jai Baan (2017)

2. ชีวิตประจำวันในวันธรรมดาของละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง

จากการศึกษาการใช้พื้นที่สาธารณะ บนถนนทุกสายในละแวกบ้านตั้งแต่ 07.00 - 19.00 น. ในวันธรรมดา (ภาพที่ 4) พบว่าพื้นที่ชีวิตประจำวันที่สำคัญของละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง กระจุยตัวอยู่บริเวณศูนย์กลางกิจกรรมสำคัญของละแวกบ้าน บนถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนมูลเมือง บริเวณตลาดมิ่งเมือง-ตลาดสมเพชร ทางฝั่งตะวันออกของละแวกบ้านและของเขตกำแพงเมืองชั้นใน และถนนราชภาดคัย บริเวณหน้าวัดเชียงมั่น วัดลุ่มช้าง ทางตะวันตกของละแวกบ้าน และถนนราชวิถี ซึ่งเป็นถนนสายหลักสายหนึ่งของเขตกำแพงเมืองชั้นใน บริเวณวัดดอกเอื้องทางใต้ของละแวกบ้าน ส่วนในถนนซอยก็มีการใช้พื้นที่หนาแน่นบริเวณที่ต่อเนื่องกับกิจกรรมพาณิชยกรรมบนถนนสายหลัก โดยเฉพาะบริเวณที่ต่อเนื่องกับตลาดมิ่งเมือง (บนถนนมูลเมือง ซอย 6) กับบริเวณที่ต่อเนื่องกับถนนราชวิถีทางตอนใต้ของละแวกบ้าน (ถนนราชวิถีซอย 1) ซึ่งมีร้าน อาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด ร้านซักรีด และโรงแรมขนาดเล็ก รวมทั้งเกสเฮาส์ ในบริเวณดังกล่าวเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังรวมถึงถนนซอยแนวเหนือ-ใต้ที่ต่อกับถนนศรีภูมิ อีกซอยหนึ่ง ได้แก่ ถนนศรีภูมิ ซอย 1 ซึ่งมีลักษณะการใช้พื้นที่คล้ายคลึงกับถนนซอยทั้งสองแห่งที่กล่าวข้างต้น แต่อาจจะมีย่านค้าหรือพื้นที่พาณิชยกรรมเบาบางกว่าเล็กน้อย แต่มีลักษณะเป็นพื้นที่เชื่อมโยงไปยังถนนหลักโดยรอบละแวกบ้าน

เช่นเดียวกัน พื้นที่เหล่านี้นอกจากจะมีการใช้โดยคนท้องถิ่นแล้ว ยังมีนักท่องเที่ยวอีกจำนวนมากใช้งาน เป็นการ
ใช้พื้นที่สาธารณะในละแวกบ้านที่ซ้อนทับกัน โดยเฉพาะบริเวณตลาดมิ่งเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ซื้อวัตถุดิบของ
โรงเรียนสอนทำอาหารไทยสำหรับชาวต่างชาติ จึงเกิดช่วงเวลาของการพบปะปฏิสัมพันธ์กันให้เห็นอยู่เสมอ
อย่างไรก็ตาม ยังมีกิจกรรมที่มีลักษณะจำกัดเฉพาะกลุ่มอย่างยิ่งบริเวณหน้าวัดล่อมช้าง ได้แก่ การเช่าพระ ซึ่ง
จะมีเพียงกลุ่มผู้ใหญ่เพศชายเท่านั้นที่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมดังกล่าว ไม่มีคนกลุ่มอื่นหรือนักท่องเที่ยวให้
ความสนใจกับกิจกรรมนี้แต่อย่างใด ทั้งนี้ยกเว้นแผงพระ 1 แผงที่มีเจ้าของแผงเป็นผู้หญิงซึ่งจะมาอยู่ที่แผงใน
บางช่วงเวลาเท่านั้น แต่กิจกรรมนี้นับว่ามีคุณูปการอย่างยิ่งสำหรับพื้นที่เมือง เพราะทำให้มีผู้คนในพื้นที่ถนน
สาธารณะอย่างสม่ำเสมอ เกิดเป็น “สายตาดูถนน” (eyes on streets) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง
สำหรับชีวิตเมือง (Gehl, 2011; Hillier & Hanson, 1984; Jacobs, 1961)

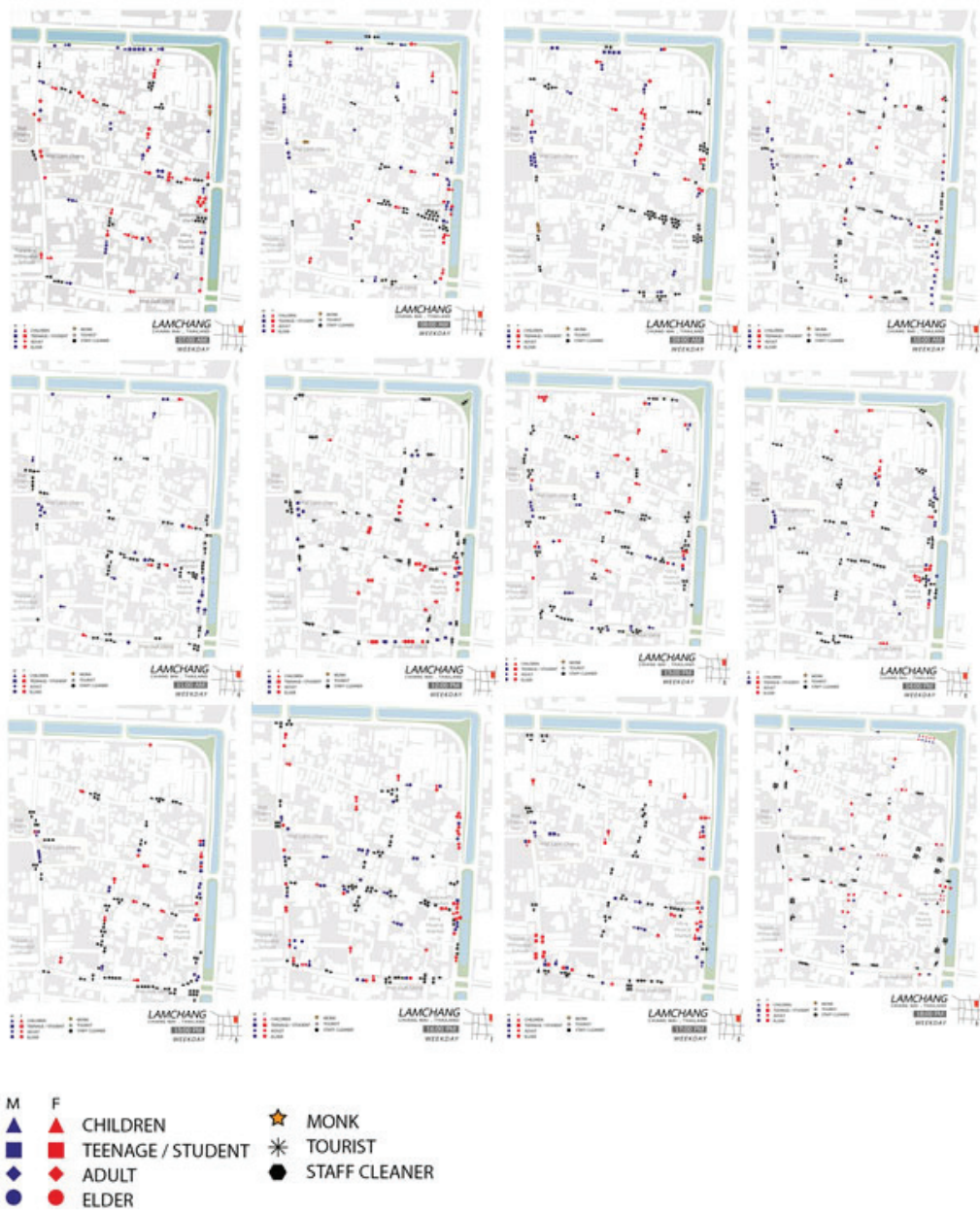

ภาพที่ 4 สรุปรูปการใช้พื้นที่ในชีวิตประจำวันของชาวละแวกบ้านวัดล่อมช้างในวันธรรมดา

ภาพที่ 5 บริเวณตลาดเมืองและแผงพระหน้าวัดลำช้าง

สำหรับการใช้พื้นที่ละแวกบ้านวัดลุ่มช้างในช่วงเวลาต่างๆ ตั้งแต่ 07.00 – 19.00 น. ในวันธรรมดาดังแสดงในภาพที่ 6 จะเห็นได้ว่าในวันธรรมดา ช่วงเวลาที่มีคนท้องถิ่นในละแวกบ้านมากที่สุดสองช่วง ได้แก่ ช่วงเช้า (07.00 – 09.00 น.) และช่วงเย็น (16.00 – 17.00 น.) ส่วนช่วงกลางวัน (12.00 – 14.00 น.) ก็จะมีคนท้องถิ่นในพื้นที่ค่อนข้างสูงเช่นเดียวกัน ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวเป็นรูปแบบเดียวกับจำนวนผู้ใช้พื้นที่โดยรอบวัดในเขตเมืองเชียงใหม่ (Tansukanun, 2004) เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวสัมพันธ์กับกิจกรรมจำเป็น (necessity activities) (Gehl, 2011) ในชีวิตประจำวันของชาวละแวกบ้าน เช่น การไปโรงเรียน ไปทำงาน ไปตลาดเพื่อซื้ออาหาร หรือไปร้านอาหาร และการกลับมาจากโรงเรียน จากทำงาน หรือการไปซื้ออาหารในช่วงเย็นอีกรอบหนึ่ง เหล่านี้เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่ากิจกรรมทางสังคม (social interaction) ได้แก่ การพบปะ พูดคุย ทักทายกันของชาวละแวกบ้านนั้นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้จะเป็นช่วงเวลาสำหรับกิจกรรมจำเป็นก็ตาม และกิจกรรมนี้มักจะเกิดขึ้นบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการรับประทานอาหารหรือการเตรียมอาหาร เช่น ร้านอาหารตามสั่ง หรือบริเวณตลาด เหล่านี้เป็นต้น สำหรับช่วงเวลาอื่นๆ ก็ยังมีคนท้องถิ่นใช้พื้นที่ละแวกบ้านอย่างสม่ำเสมอ แม้จะมีจำนวนไม่มากนักก็ตาม สำหรับช่วงเวลาที่มีคนท้องถิ่นน้อยที่สุดในพื้นที่สาธารณะละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง คือ ช่วงเวลาที่ร้อนที่สุดของวัน ได้แก่ ช่วงก่อนเที่ยง (11.00 - 12.00 น.) และช่วงบ่ายต้นๆ (ประมาณ 14.00 - 16.00 น.) ก่อนที่จะเริ่มมีคนท้องถิ่นมากขึ้นในช่วงเย็น คือ ช่วง 16.00 – 17.00 น. และค่อยๆ ลดลงไปจนถึง 18.00 – 19.00 น. ตามลำดับ

ภาพที่ 6 พื้นที่ในชีวิตประจำวันของชาวละแวกบ้านวัดสามช้างในวันธรรมดาตั้งแต่ 07.00 – 19.00 น.

ส่วนคนต่างถิ่นหรือนักท่องเที่ยว นั้น พบได้ตลอดทั้งวันในละแวกบ้านวัดลุ่มข้างโดยจะมีนักท่องเที่ยวในเช้า (007.00 – 09.00 น.) แล้วค่อยๆ เพิ่มขึ้นจนสูงสุดสำหรับช่วงเวลาเช้า 10.00 – 11.00 น. แล้วลดอีกครั้งช่วงหลัง 11.00 น. และเพิ่มขึ้นในช่วงอาหารกลางวัน (12.00 – 14.00 น.) จากนั้นจำนวนนักท่องเที่ยวก็จะค่อยๆ ลดลง จนกระทั่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวในละแวกบ้านสูงที่สุดของวัน หลัง 18.00 น. เป็นต้นไป จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาการใช้พื้นที่ของคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวนั้นสะท้อนรูปแบบ การใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันของคนทั้งสองกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด

สำหรับพื้นที่ของนักท่องเที่ยว นั้น มักกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ที่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในละแวกบ้าน ซึ่งได้แก่ ตลาดมิ่งเมือง กับวัดเชียงมั่น ส่วนพื้นที่อื่นๆ ในละแวกบ้านเป็นพื้นที่บริการด้านที่พัก และร้านอาหาร ร้านกาแฟของนักท่องเที่ยว จึงเห็นนักท่องเที่ยวเดินไป-มา เกือบทั่วทั้งบริเวณ โดยเฉพาะบริเวณที่ต่อเนื่องกับตลาดมิ่งเมือง บนถนนมูลเมืองซอย 6 กับถนนราชวิถีซอย 1 รวมถึง ถนนศรีภูมิซอย 1 ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

พื้นที่สนับสนุนการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาไม่ถึง 5 ปี ที่ผ่านมาในละแวกบ้าน ได้แก่ การเขียนภาพบนกำแพงเป็นศิลปะบนท้องถนน (street art) ในถนนซอยต่างๆ ของละแวกบ้าน เช่น บริเวณถนนมูลเมืองซอย 7A หรือ ถนนราชวิถีซอย 1 เป็นต้น ทำให้เกิดภาพที่สวยงาม และน่าสนใจสำหรับการถ่ายภาพ จึงเห็นนักท่องเที่ยวเข้ามาถ่ายภาพในพื้นที่เหล่านี้เพิ่มมากขึ้น ถนนซอยจึงเปลี่ยนบทบาทจากเพียงพื้นที่เดินผ่าน เป็นจุดหมายสำหรับนักท่องเที่ยวไปด้วยแล้ว (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 ศิลปะบนท้องถนนบริเวณถนนมูลเมืองซอย 7A และถนนราชวิถีซอย 1

เป็นที่น่าสนใจว่าช่วงเวลาทีละแวกบ้านวัดล่อม้างในช่วงวันธรรมดาดูเจียบเหงาที่สุด มีผู้คนเคลื่อนไหว (moving people) และหยุดนิ่ง (static people) บนพื้นที่สาธารณะเพียงจำนวนน้อย ได้แก่ ช่วงเวลาสายก่อนเวลาอาหารกลางวัน (ช่วงเวลา 11.00 – 12.00 น.) กับช่วงบ่ายต้น (14.00 – 15.00 น.) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่คนท้องถิ่นมาใช้พื้นที่ละแวกบ้านน้อยที่สุดของวัน และมีจำนวนน้อยกว่านักท่องเที่ยวในละแวกบ้านด้วย (ตารางที่ 1) ส่วนช่วงเวลาที่คนท้องถิ่นใช้พื้นที่สาธารณะมากในวันธรรมดา ได้แก่ ช่วงเช้า (07.00 – 09.00 น.) และช่วงเย็น (14.00 – 16.00 น.) ซึ่งเป็นเพียงสองช่วงเวลาเท่านั้นที่มีคนท้องถิ่นมากกว่านักท่องเที่ยว นอกจากนี้จากการสำรวจภาคสนามจะพบว่ามีกิจกรรมที่คนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีปฏิสัมพันธ์กัน และใช้พื้นที่ร่วมกันอย่างเห็นได้ชัด คือ การซื้อวัตถุดิบในตลาดม้างเมืองเพื่อใช้ในการเรียนทำอาหารไทยซึ่งอยู่ในละแวกบ้าน

ตารางที่ 1 จำนวนคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวในช่วงวันธรรมดาและวันหยุด

เวลา	วันธรรมดา			วันหยุด		
	จำนวน คนท้องถิ่น	จำนวน นักท่องเที่ยว	จำนวนรวม	จำนวน คนท้องถิ่น	จำนวน นักท่องเที่ยว	จำนวนรวม
7-8	71	30	101	64	43	107
8-9	51	43	94	53	35	88
9-10	49	61	110	46	76	122
10-11	54	76	130	48	56	104
11-12	30	59	89	63	79	142
12-13	45	65	110	32	132	164
13-14	48	67	115	63	94	157
14-15	34	60	94	56	56	112
15-16	36	64	100	71	54	125
16-17	73	59	132	61	101	162
17-18	53	49	102	38	80	118
18-19	57	93	150	80	85	165
Total	601	726	1,327	675	891	1,566

3. ชีวิตประจำวันในวันหยุดของละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง

จากการศึกษาจังหวะในชีวิตประจำวันบนถนนทุกสายในละแวกบ้านตั้งแต่ 07.00 - 19.00 น. ในวันหยุด พบว่าลักษณะทั่วไปของการใช้พื้นที่ละแวกบ้านเป็นไปเช่นเดียวกับวันธรรมดา กล่าวคือ พื้นที่ชีวิตประจำวันที่สำคัญ ยังคงกระจุกตัวอยู่บริเวณศูนย์กลางกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ บริเวณตลาดมิ่งเมือง-ตลาดสมเพชร บนถนนสายหลัก คือ ถนนมูลเมือง และถนนซอย คือ มูลเมืองซอย 6 บริเวณหน้าวัดเชียงมั่น วัดลุ่มช้าง คือ ถนนราชภาคนิย และบริเวณวัดดอกเอื้อง บนถนนราชวิถี รวมทั้งบริเวณถนนซอย ได้แก่ ราชวิถีซอย 1 มูลเมืองซอย 7 และศรีภูมิซอย 1 เหล่านี้เป็นต้น (ภาพที่ 8 และ 9)

ภาพที่ 8 สรุปลักษณะการใช้ชีวิตประจำวันของชาวละแวกบ้านวัดลุ่มช้างใน

ภาพที่ 9 บริเวณวัดเชียงมั่น (บน) ตลาดเมือง (กลาง) และวัดดอกเอื้อง (ล่าง)

ทั้งนี้ มีข้อน่าสังเกตว่ามีการกระจุกตัวกันของการใช้พื้นที่บนถนนโดยรอบละแวกบ้าน บนถนนมูลเมือง ถนนราชวิถี และถนนราชภาณิกินัยมากกว่าวันธรรมดาตามปกติ โดยบริเวณถนนมูลเมืองหรือหน้าตลาดมิ่งเมืองเป็นการใช้พื้นที่เพิ่มโดยคนท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่บริเวณถนนราชวิถี และราชภาณิกินัยเป็นการใช้พื้นที่เพิ่มโดยกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นหลัก

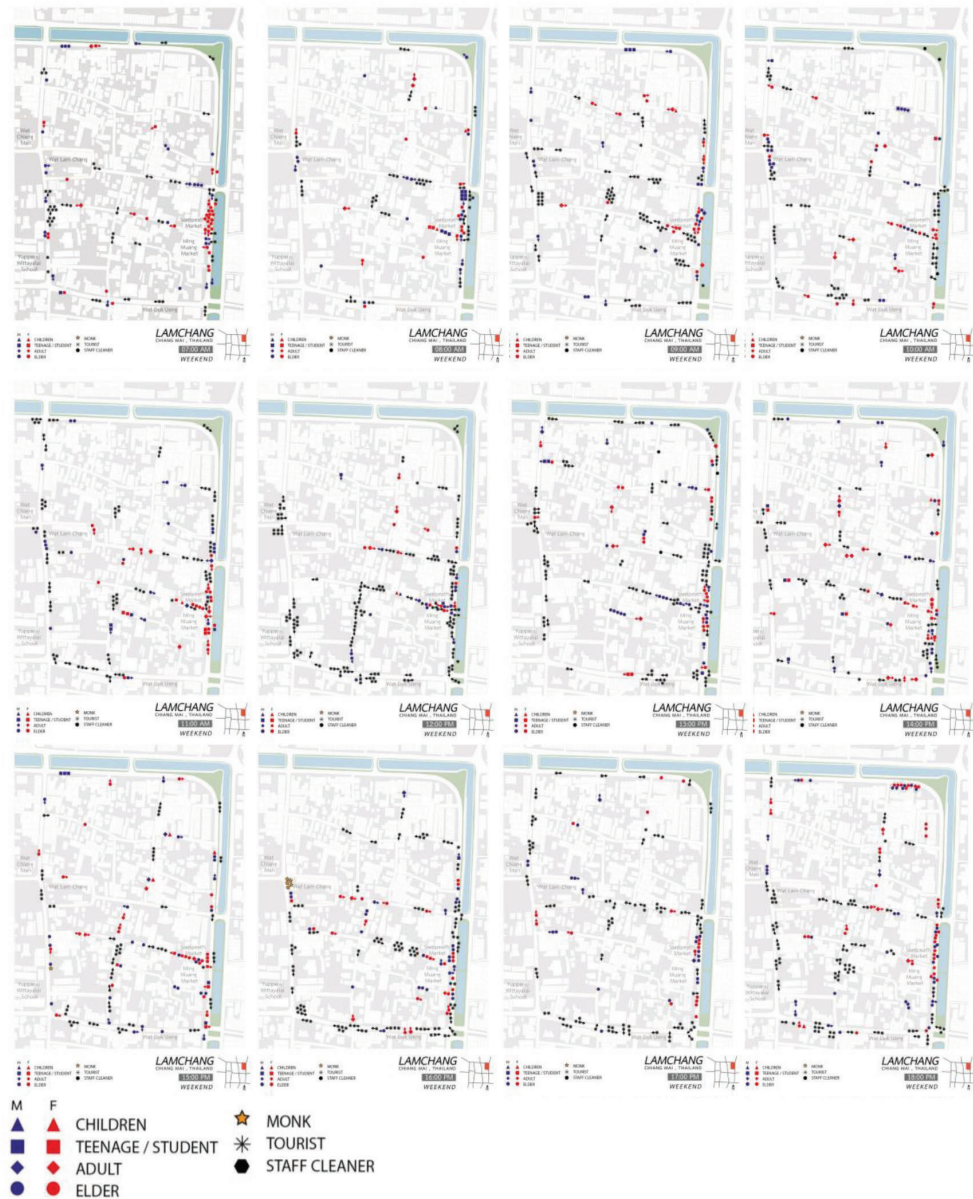
ส่วนช่วงเวลาของการใช้พื้นที่สาธารณะในละแวกบ้านวัดลุ่มข้างในวัดหยุดจะแตกต่างจากวันธรรมดาเล็กน้อยเช่นกัน ช่วงเวลาที่คนท้องถิ่นในละแวกบ้านมากที่สุดกลับเป็นช่วงหลัง 18.00 น. ซึ่งเป็นเวลาที่คนในรวมทั้งคนนอกละแวกบ้าน มาซื้ออาหารบริเวณริมถนนหน้าตลาดมิ่งเมืองบนถนนมูลเมือง ทำให้บริเวณดังกล่าวคึกคักเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ช่วงเวลาที่มีคนท้องถิ่นมาใช้พื้นที่สาธารณะมากอีกสองช่วง ได้แก่ ช่วงสายก่อนเที่ยง (11.00 – 12.00 น.) และช่วงบ่ายประมาณ 15.00 น. ซึ่งในวันธรรมดาเป็นช่วงที่มีคนท้องถิ่นบนพื้นที่สาธารณะในละแวกบ้านน้อยที่สุด ในภาพรวมแล้วคนท้องถิ่นจะออกมาใช้พื้นที่สาธารณะค่อนข้างสูงในช่วงเช้า หลังจากนั้นก็ค่อยๆ ลดจำนวนลงแล้วจึงมีคนท้องถิ่นใช้พื้นที่สาธารณะสูงที่สุดช่วงหนึ่งในเวลาสายๆ หรือประมาณ 11.00 น. จากนั้นก็ลดลงต่ำที่สุดเวลาเที่ยงวัน แล้วค่อยๆ เพิ่มจำนวนขึ้นอีกในช่วงเวลาบ่าย (15.00 น.) แล้วสูงขึ้นอีกครั้งหลังเวลา 18.00 น.

สำหรับนักท่องเที่ยวนั้นมีช่วงเวลาที่ยาวกว่าคนท้องถิ่นในวันหยุดเช่นเดียวกับในวันธรรมดา โดยในวันหยุดที่ทำการสำรวจนั้น นักท่องเที่ยวจะเริ่มปรากฏตัวมากขึ้นหลังช่วงสาย (09.00 น.) แล้วค่อยๆ ลดจำนวนลง กระทั่งเพิ่มจำนวนสูงที่สุดของวันในเวลาเที่ยง แล้วค่อยๆ ลดจำนวนลง กระทั่งเพิ่มสูงขึ้นอีกครั้งในเวลาเย็น (16.00 น.) โดยมีจำนวนต่ำกว่าช่วงเวลาเที่ยงเล็กน้อย และเป็นที่น่าแปลกใจว่าจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงสุดท้ายของวันไม่ได้สูงขึ้นดังเช่นวันธรรมดาที่สำรวจ อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลาการใช้พื้นที่สาธารณะของนักท่องเที่ยวนี้อาจไม่ได้มีแบบแผนตายตัว ขึ้นกับกลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละช่วงเวลาในเมืองเชียงใหม่ และในละแวกบ้านวัดลุ่มข้างในขณะนั้น ช่วงเวลาของการใช้พื้นที่ดังกล่าวมาข้างต้น ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าช่วงที่ละแวกบ้านมีการใช้โดยคนท้องถิ่นน้อยที่สุด คือ ช่วงเที่ยงวัน กลับเป็นช่วงเวลาที่มีคนต่างถิ่นกลับอยู่บนพื้นที่สาธารณะของละแวกบ้านมากที่สุด ประจูดังกล่าวละแวกบ้านเป็นพื้นที่ของนักท่องเที่ยวเลยทีเดียว (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 10 กิจกรรมของนักท่องเที่ยวบนถนนสายหลักโดยรอบละแวกบ้าน

สำหรับการใช้พื้นที่ของคนทั้งสองกลุ่ม คือคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวนั้น ในวันหยุดแม้จะปรากฏว่ามีกลุ่มเด็กและวัยรุ่นให้เห็นมากขึ้นกว่าวันธรรมดา ในช่วงเวลาต่างๆ ของวัน แต่ในภาพรวมจะเห็นคนท้องถิ่นกระจุกตัวอยู่บริเวณตลาดมิ่งเมืองบนถนนมูลเมืองและถนนในซอยเท่านั้น มีเพียงส่วนน้อยที่กระจายตัวตามถนนสายหลักโดยรอบละแวกบ้าน โดยนักท่องเที่ยวกลับกระจายตัวอยู่บนถนนสายหลักรอบละแวกบ้านมาก เห็นได้ชัดกว่าวันธรรมดา โดยเฉพาะบนถนนราชวิถีและถนนราชภาคินัยทางตอนใต้ และตะวันตกของละแวกบ้าน (ภาพที่ 11)

ภาพที่ 11 พื้นที่ในชีวิตประจำวันของชาวละแวกบ้านวัดลำช้างในวันหยุดตั้งแต่ 07.00 – 19.00 น.

4. บทสรุปพื้นที่ชีวิตประจำวันของละแวกบ้านวัดลุ่มช้าง

จากการศึกษาพื้นที่ในชีวิตประจำวัน (daily life) บนถนนทุกสายในละแวกบ้านวัดลุ่มช้างตั้งแต่ 07.00 - 19.00 น. ในวันธรรมดาและวันหยุด พบประเด็นที่น่าสนใจต่างๆ ดังนี้

4.1 พื้นที่ปฏิสัมพันธ์

4.1.1 ศูนย์กลางกิจกรรม (nodes) พื้นที่สาธารณะที่มีการใช้งานมากที่สุดในละแวกบ้าน มีลักษณะเป็นศูนย์กลางกิจกรรม ได้แก่ ตลาดมิ่งเมือง-สมเพชรและพื้นที่ต่อเนื่องริมถนนมูลเมือง และถนนมูลเมืองซอย 6 พื้นที่ส่วนนี้เป็นที่รองรับกิจกรรมทั้งแบบเคลื่อนไหว (moving people) เช่น เดิน และแบบหยุดนิ่ง (static people) เช่น ยืน นั่ง ซึ่งมักเป็นกิจกรรมที่มีการพบปะสังสรรค์ (social interaction) ทั้งของคนท้องถิ่นด้วยกันเอง คนต่างถิ่นด้วยกันเอง และระหว่างทั้งสองกลุ่มด้วย เพราะกิจกรรมสำคัญด้านการซื้อ-ขาย อาหารและเครื่องดื่ม ทำให้เกิดการแวะพัก-พักทายกัน ซื้อขาย-ต่อรองกัน รวมทั้งกิจกรรมนั่งเล่น-พูดคุยกันที่ใช้ระยะเวลานานขึ้นได้โดยง่าย การซื้อ-ขายอาหารและเครื่องดื่มนับเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มักพบเห็นบนทางเท้าในเมืองโดยทั่วไปของไทย รวมทั้งกรุงเทพมหานคร นับว่าเป็นพื้นที่ของฐานเศรษฐกิจแบบไม่เป็นทางการ (informal economy) ซึ่งจากการประมาณการของธนาคารโลกในปี ค.ศ.2002 ได้จัดลำดับไว้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีฐานเศรษฐกิจแบบไม่เป็นทางการนี้ใหญ่เป็นที่ 9 ของโลก ซึ่งมีมูลค่าสูงถึงร้อยละ 52.6 ของเศรษฐกิจทั้งหมด (Schneider, 2002 อ้างใน Mateo-Babiano, 2012) ลักษณะการใช้พื้นที่ริมทางเช่นนี้ นักวิชาการบางท่านถึงกับเรียกว่าเป็นลักษณะเฉพาะของถนนในเมืองในเอเชียเลยทีเดียว (Askeew, 2002; Rodin & Rodina, 2000 อ้างใน Mateo-Babiano, 2012; Paksukhareon, 2008) พื้นที่หน้าตลาดนี้นับเป็นพื้นที่สำหรับคนทั้งสองกลุ่ม คือ คนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้มาพบปะ มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนที่สุด

สำหรับพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในละแวกบ้านเองอีกแห่งหนึ่ง ได้แก่ บริเวณหน้าร้านขายอาหารหรือร้านค้าขนาดเล็กบนถนนซอยขนาดเล็กของย่าน ซึ่งพื้นที่เหล่านี้มีลักษณะเป็นพื้นที่เดินผ่านของคนต่างถิ่นและนักท่องเที่ยวด้วย โดยนักท่องเที่ยวมักไม่นิยมที่จะมาใช้บริการร้านท้องถิ่นเหล่านี้เท่าใดนัก อาจจะเป็นเรื่องประเภทและรสชาติอาหารที่ให้บริการในร้านเหล่านั้นเป็นหลัก ที่ไม่ตอบสนองความต้องการและรสนิยมของนักท่องเที่ยว

พื้นที่ที่มีการกระจุกตัวกันของคนท้องถิ่นแบบหยุดนิ่ง (static people) อีกแห่งหนึ่งได้แก่ บริเวณหน้าวัดลุ่มช้าง ซึ่งเป็นจุดให้เข้าพระ จึงมีผู้คนในเชียงใหม่แวะเวียนมาบริเวณนี้ตลอดทั้งวันเช่นเดียวกัน โดยคนต่างถิ่นที่เป็นชาวต่างชาติไม่ได้ให้ความสนใจบริเวณนี้เลย แต่เนื่องจากอยู่ตำแหน่งหน้าวัดลุ่มช้าง ซึ่งเป็นเส้นทางผ่านไปยังสถานที่สำคัญของเมือง ได้แก่ วัดเชียงมั่น รวมทั้งตัววัดลุ่มช้างเอง ซึ่งเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่แห่งโอกาสอีกแห่งหนึ่งสำหรับการพบปะของคนสองกลุ่ม แม้จะไม่ใชการพบปะโดยตรงก็ตาม เป็นที่น่าสนใจสำหรับคนในละแวกบ้านเองแล้วพื้นที่นี้ไม่ได้รับความสนใจเท่าใดนักเช่นกัน

4.1.2 ถนนปฏิสัมพันธ์ (routes of interaction) จากการสำรวจพบว่า ทั้งถนนสายหลักและถนนซอยในละแวกบ้านวัดลำช้าง ต่างเป็นพื้นที่ที่เข้าถึงโดยนักท่องเที่ยวเกือบทั่วทั้งบริเวณ และเกือบตลอดเวลาจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่สาธารณะมากกว่าคนท้องถิ่นในละแวกบ้านเอง จนอาจกล่าวได้ว่านอกจากลักษณะทางกายภาพของละแวกบ้านที่ยังมีลักษณะของชุมชนละแวกบ้านที่อยู่กันอย่างใกล้ชิด ฟังพาท้ายกันได้อย่างอบอุ่นแล้ว พื้นที่นี้เกือบจะกล่าวได้ว่าถูกรอบงำโดยกลุ่มนักท่องเที่ยวเลยทีเดียว อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าพื้นที่ทางใต้ของละแวกบ้าน ซึ่งมีบ้านอยู่อาศัยของคนในละแวกบ้านน้อยกว่า มีโรงแรม หอพัก เกสเฮาส์ และร้านอาหาร ผับ บาร์ สำหรับนักท่องเที่ยวมากกว่า จะมีการใช้งานโดยนักท่องเที่ยวมากกว่าพื้นที่ทางเหนือของละแวกบ้านด้วย บนถนนซอยเหล่านี้เกิดการใช้งานร่วมกันระหว่างคนทั้งสองกลุ่ม และจากการสัมภาษณ์คนท้องถิ่นในหลายๆ กรณี (Tansukanun, 2018) ก็กล่าวถึงการถูกรบกวนจากกิจกรรมที่รองรับนักท่องเที่ยวในละแวกบ้านด้วย เนื่องจากวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของคนทั้งสองกลุ่ม จึงมีการปฏิสัมพันธ์ทั้งแบบฟังพาท้ายกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นหรือคนนอก ที่มีกิจการรองรับนักท่องเที่ยวโดยตรง กับปฏิสัมพันธ์แบบขัดแย้งกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นที่เป็นผู้อยู่อาศัยในย่าน

4.2 พื้นที่สำหรับคนต่างกลุ่ม

4.2.1 ถนนไม่ใช่พื้นที่สำหรับเด็ก ในวันธรรมดา แทบจะไม่เห็นเด็กบนพื้นที่สาธารณะในละแวกบ้านเลย ยกเว้นเด็กนักเรียนที่เดินทางไปโรงเรียนและกลับบ้านในช่วงเช้า และบ่าย ช่วงละ 5 - 6 คน ส่วนในวันหยุดก็พบเด็กบนพื้นที่สาธารณะเพิ่มขึ้นกว่าวันธรรมดาเพียง 2 - 3 คนเท่านั้น โดยรวมแล้วละแวกบ้านทางตะวันตกจะเป็นที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย โรงเรียนมัธยมที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงประจำจังหวัด แต่ถนนก็เป็นเพียงพื้นที่เดินทางของนักเรียนจำนวนไม่มากนัก ในวันหยุดเห็นเด็กเล็กขี่จักรยานเล่นในถนนซอยเพียง 1 - 2 ครั้งเท่านั้นตลอดทั้งวัน จึงอาจกล่าวได้ว่า ถนนไม่ใช่พื้นที่สำหรับเด็ก เด็กในปัจจุบันน่าจะมีพื้นที่สำหรับเล่นหรือทำกิจกรรมในพื้นที่ส่วนตัวมากกว่าพื้นที่สาธารณะ

ข้อสังเกตนี้ยังใช้ได้กับผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุในละแวกบ้านด้วย เพราะบนถนนซอย หรือถนนสายหลักมีพื้นที่สำหรับกิจกรรมอื่นๆ น้อยมาก ถนนจึงเป็นเพียงทางเดินผ่าน โดยพื้นที่ที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์มักเป็นบริเวณร้านค้าขนาดเล็กในละแวกบ้าน ที่มีพื้นที่มากพอสำหรับการพบปะพูดคุย แต่การตกทอดปราชัยกันของคนในละแวกบ้านก็เกิดขึ้นเสมอบริเวณข้างทางหน้าบ้านหรือร้านนั่นเอง

4.2.2 พื้นที่ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย จากการศึกษาพบว่า ผู้หญิงเป็นผู้ใช้พื้นที่บริเวณตลาดมากกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดและในตอนเช้า เช่นเดียวกับที่พบว่าผู้หญิงไปวัดในวันพระมากกว่าผู้ชาย (Tansukanun, 2004) ส่วนบริเวณแผงเช่าพระหน้าวัดลำช้างบนถนนราชภาณินั้น แทบไม่มีผู้หญิงอยู่เลย เป็นพื้นที่ของผู้ชายมากกว่า ยกเว้นแผงเช่าพระ 1 แห่ง ที่มีเจ้าของเป็นผู้หญิงและมาที่แผงบางช่วงเวลาเท่านั้น

4.3 ช่วงเวลาของคนต่างกลุ่ม

จังหวะชีวิตตามช่วงเวลา เป็นที่น่าสนใจว่าเวลาช่วงเช้าเป็นช่วงชีวิตของคนท้องถิ่น ส่วนช่วงสายถึงค่ำเป็นของนักท่องเที่ยว โดยในช่วงเช้ามากๆ จะมีความแตกต่างระหว่างวันธรรมดากับวันหยุด เพราะในวันธรรมดา เราจะยังสังเกตเห็นผู้ใหญ่วัยรุ่น หรือเด็กอยู่บ้าง แต่ในวันหยุดนั้นจะมีเพียงผู้สูงอายุเท่านั้นที่เป็นตัวแทนของคนท้องถิ่นในพื้นที่

5. ข้อเสนอแนะ

จากการสำรวจพบว่า ชีวิตทางสังคมของคนท้องถิ่นส่วนใหญ่เกิดขึ้นบนพื้นที่ส่วนตัวมากกว่าพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะพื้นที่ถนนมีข้อจำกัดเนื่องจากมีขนาดเล็ก ไม่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการปฏิสัมพันธ์ที่ต้องการพื้นที่และระยะเวลานานๆ ในอดีตพื้นที่ถนนขนาดเล็กไม่เป็นอุปสรรคต่อชีวิตทางสังคมของคนในละแวกบ้าน เพราะบ้านส่วนใหญ่มีบริเวณและไม่มีรั้วกัน การใช้ชีวิตประจำวันของสมาชิกในละแวกบ้านจึงไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงภายในพื้นที่ส่วนตัวของเรือนแต่ละหลัง แต่เป็นพื้นที่ของละแวกบ้านทั้งหมด ในปัจจุบันเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปมีการล้อมรั้วรอบขอบชิดของบ้านแต่ละหลัง องค์กรกะบอบพื้นที่ชีวิต หรือ พื้นที่ชีวิตทางสังคมของชาวละแวกบ้านจึงถูกลดทอนลงไป เหลือเพียงพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรม เช่น ตลาด หรือ วัด เป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมทางสังคมของละแวกบ้านเกือบทั้งหมด การเพิ่มพื้นที่ทางเดินเท้า หรือที่นั่งริมถนน รวมทั้งพื้นที่เล่นของเด็ก ให้คนในท้องถิ่นมีโอกาสใช้พื้นที่ริมถนนเพื่อกิจกรรมทางสังคมมากขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุน

การออกแบบถนน-ทางเดินเท้าในเขตเมืองเก่าซึ่งเป็นเมืองที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น จำเป็นที่จะต้องศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ วัฒนธรรมการใช้พื้นที่ของชุมชนละแวกบ้านนั้นๆ เพื่อสร้างพื้นที่ที่เหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของการใช้งานของแต่ละพื้นที่นั้นๆ พื้นที่สำหรับอาหารและเครื่องดื่ม หากมีการจัดการที่ดีไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการใช้ชีวิตในเมืองรูปแบบอื่น จะเป็นพื้นที่สำคัญที่จะสร้างให้เกิดชีวิตชีวา และเพิ่มโอกาสให้ผู้คนได้ปฏิสัมพันธ์กัน และยังทำให้พื้นที่ถนนหรือซอยในเมืองเหล่านั้นไม่เปลี่ยว มีผู้คนอย่างสม่ำเสมอ ทำให้พื้นที่นั้นๆปลอดภัย โดยคนท้องถิ่นควรได้รับการพิจารณาให้เป็นกลุ่มผู้ใช้หลักที่ควรรักษาให้คงอยู่ในเขตเมืองเก่า เพราะพวกเขาเหล่านี้คือกลไกสำคัญที่จะเก็บรักษาลักษณะทางกายภาพต่างๆ ของเมืองไว้ให้น่าอยู่ส่งต่อไปยังลูกหลานได้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยชิ้นนี้

เอกสารอ้างอิง

- Allen, J., Massey, D. & Pryke, M. (Eds). (1999). **Unsettling cities**. New York: Routledge.
- Askew, M. (2002). **Bangkok: place, practice and representation**. London: Routledge.
- Blowers, A. (1973). The neighbourhood: exploration of a concept. In Brown, H., et al. (Eds.). **The city as a social system**. (pp.49-90). Milton Keynes: Open University Press.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. **Sociological Theory**, 7 (1), 14-25.
- Duangthima, W. and Tansukanun, P. (2018). Neawtang karn pattana lawaek ban lae yan nai mueang Chiang Mai. (In Thai) [Development of neighbourhood and districts of Chiang Mai city]. **Journal of the Faculty of Architecture, King Mongkul's Institute of Technology Ladkrabang**, 27 (2), 134-151.
- Farr, D. (2008). **Sustainable urbanism: urban design with nature**. Hoboken, New Jersey: John Willey & Sons.
- Fisher, R. (1985). Neighborhood organizing and urban revitalization: a historical perspective. **Journal of Urban Affairs**, 7 (1), 47-54.
- Gehl, J. (2011). **Life between buildings: using public space**. Washington, DC: Island.
- Giddens, A. (1995). **The constitution of society: outline of the Theory of Structuration**. Cambridge: Polity.
- Hillier, B. & Hanson, J. (1984). **The social logic of space**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hillery, A. G. (1955). Definitions of community: areas of agreement. **Rural Sociology Journal**, 20 (2), 111-123.
- Jacobs, J. (1961). **The death and life of great American cities**. New York: Random House.
- Knox, P. L. (1994). **Urbanization: an introduction to urban geography**. Michigan: Prentice Hall Inc.
- Knox, P. L. & Pinch, S. (2000). **Urban social geography: an introduction**. New Jersey: Prentice Hall.
- Kon Jai Baan. (2017). **Rai ngan karn sueksa chumchon nai khet kampaeng mueang Chiang Mai** (In Thai) [The report on communities within Chiang Mai city wall]. n.p.: The Chiang Mai World Heritage Initiative Project.
- Massey, D. (2005). **For space**. London: Sage.

- Massey, D., Allen, J., & Pile, S. (1999). **City worlds**. London: Routledge.
- Mateo-Babiano, I. B. (2012). Public life in Bangkok's urban spaces. **Habitat International**, 36 (4), 452-461.
- Mumford, L. (1937). **What is a city?**. Retrieved February 2, 2019 from <https://studylib.net/doc/13464602/“what-is-a-city%3F”-architectural-record-lewis-mumford-edit...#>
- Mumford, L. (1954). The neighbourhood and the neighbourhood unit. **Town Planning Review**, 24 (4), 256-270.
- Natsupa, C. (2014). **Karn pen samai mai kab naewkid chumchon** (In Thai). [Modernization and the community concept]. Bangkok: Sang San.
- Oranratmanee, R. & Sachakul, V. (2014). Streets as public spaces in Southeast Asia: case studies of Thai pedestrian streets. **Journal of Urban Design**, 19 (2), 211-229.
- Paksukchareon, K. (2008). **Soi lad prayad palang ngan**. (In Thai). [Small public spaces and social spaces for Thai communities]. Retrieved February 2, 2019 from <https://www.tuda.or.th/index.php/2018/08/02/00000003/>
- Perry, C. (1929). City planning for neighbourhood life. **Social Forces**, 8 (1), 98-100.
- Tansukanun, P. & Duangthima, W. (2012). **Neawtang karn pattana kwam pen yan lak miti khong mueang Chiang Mai**. (In Thai) [The multi-layered districts of Chiang Mai city]. Chiang Mai: Pu-Pae Printing.
- Tansukanun, P. (2004). Lan wat: miti tang kaiyaphab lae sangkom khong wat nai muang yai lae muang lek tang phaknuea khong prathet Thai. (In Thai) [The connection beyond sacred architecture: an analysis through spatial structure and daily rhythm of the temple grounds in a regional city and a small town in the North of Thailand]. **Built Environment Inquiry**, 3 (1), 59-77.
- Tansukanun, P. (2018). Kwam rusuek pen sathantee lae karn pattana yang yangyuen khong song chumchon lawaek ban nai mueang Chiang Mai. (In Thai) [The two local neighbourhoods of Chiang Mai: sense of place and sustainable development]. **Built Environment Inquiry**, 17 (2), 45-68.
- Tansukanun, P. & Duangthima, W. (2017). Kwam rusuek pen sathantee khong chumchon lawaek ban nai khet mueang prawattisat Chiang Mai. (In Thai) [A sense of place and neighbourhoods in historic cities: the case of Chiang Mai, Thailand]. **Built Environment Inquiry**, 16 (1), 85-107.

